

DOI: [10.32702/2307-2156-2022.1.32](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.1.32)

УДК 364.075+376.2

*В. М. Логвиненко,
к. філос. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0001-9273-1983*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СФЕРІ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ТА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

*V. M. Lohvynenko
PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work,
Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety*

SOCIAL POLICY IN STATE SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT AND EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN UKRAINE

Переймаючи світовий досвід, для формування вітчизняної моделі соціальної політики, Україна прагне створити рівні умови для реалізації життєдіяльності своїх громадян. В першу чергу це стосується осіб, що мають обмежені фізичні можливості чи інвалідність, проблема інтеграції яких в соціум залишається актуальною. Метою статті є аналіз соціальної політики України в сфері забезпечення державної підтримки розвитку та навчання дітей з особливими потребами. В цьому контексті розглянуто запровадження послуги раннього втручання та створення інклюзивно-ресурсних центрів. Обидві програми реалізують загальну мету – сприяння соціальній інтеграції дітей з вадами розвитку використовуючи при цьому спеціальні технології і методи відповідно до специфіки діяльності установи.

За результатами дослідження можна констатувати, що державою закладене законодавче та організаційно-технічне підґрунтя для забезпечення права дітей на розвиток та на задоволення освітніх потреб. Зазначено, що нормативно-правове забезпечення потребує подальшого вдосконалення. З'ясовано, що створені мережі раннього втручання та інклюзивно-ресурсних центрів активно розвиваються і важливим завданням залишається залучення до них якомога ширшого кола осіб, які потребують підтримки. Визначено потребу у міжвідомчій взаємодії та узгодженні змісту послуг, що надаються системою раннього втручання (Міністерство соціальної політики) та інклюзивно-ресурсними центрами (Міністерство освіти та науки). Сьогодні діяльність інклюзивно-ресурсних центрів стосується дітей віком від 0 років, які є потенційними учасниками раннього втручання. В областях, в яких наявні дві програми, має місце певне дублювання функцій та перетин в змісті послуг. Звернено увагу на важливість створення механізмів підвищення професійної компетентності фахівців та якості послуг, що ними надаються.

Considering international experience, to form a domestic model of social policy, Ukraine seeks to create equal living conditions for its citizens. First of all, it is applied to people with limited

physical abilities or disabilities, as their integration into society remains a relevant problem. In Ukraine, the institute of early intervention and inclusive education is just beginning to form and there is a need to study the mechanisms for implementing and developing these services. The purpose of the article is to analyse Ukrainian social policy in the field of providing state support for the development and education of children with special needs. In this context, we considered the introduction of early intervention services and the creation of inclusive resource centres. Both programs achieve a common goal - to promote the social integration of children with developmental disabilities using special technologies and methods following the specifics of the institution's activities.

Taking into consideration the results of the study, we can claim that the state has laid a legislative, organizational, and technical basis for ensuring the right of children to develop and to meet their educational needs. However, the regulatory support requires further improvement. We found that the established networks of early intervention and inclusive resource centres are actively developing, although it remains an important task to attract the widest possible range of people in need of support to them. The need for interdepartmental interaction and coordination of the provided services by the early intervention system (Ministry of Social Policy) and inclusive resource centres (Ministry of Education and Science) is determined. Today, the activities of inclusive resource centres concern children from 0 years old who are potential participants in early intervention. There is a certain overlap of functions and services provided to children when two programs are involved. It is important to draw our attention to the importance of creating mechanisms for improving the professional competence of specialists and the quality of services provided by them.

Ключові слова: *соціальна політика; раннє втручання; інклюзивно-ресурсний центр; діти з порушеннями розвитку; діти з особливими потребами.*

Keywords: *social policy; early intervention; inclusive resource centre; children with developmental disabilities; children with special needs.*

Постановка проблеми. Сучасна політика демократичних держав орієнтована на забезпечення соціальної справедливості та реалізацію прав і можливостей усіх членів суспільства незалежно від індивідуальних особливостей чи обмежень. Переймаючи світовий досвід, для формування вітчизняної моделі соціальної політики, Україна прагне створити такі ж рівні умови для здійснення життєдіяльності своїх громадян. В першу чергу це стосується осіб, що мають певні обмежені фізичні можливості чи інвалідність, проблема інтеграції яких в соціум залишається актуальною. Особливо гостро ця проблема постає в сім'ях, які виховують дітей з порушеннями розвитку або з ризиком їх набуття, оскільки вони становлять одну з найбільш вразливих категорій населення. Відтак, існує потреба відповідної державної політики, яка б забезпечувала створення умов для повноцінного функціонування таких сімей; адекватного розвитку дітей та нівелювання наслідків наявних вад, що дозволить знизити ризик дитячої інвалідизації в майбутньому; зменшення кількості батьківських відмов від дітей; організацію інклюзивного навчання та його супроводу, тощо. Реалізація цих завдань закладе потужний фундамент для самоефективності та повноцінного залучення таких осіб до соціального життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної політики України щодо створення умов для розвитку та навчання дітей з особливими потребами у своїх публікаціях порушує ряд науковців. Так, М. Кропивницька, Д. Турчак, С. Хоменко розглядають існуюче законодавче підґрунтя, особливості запровадження раннього втручання, проблеми міжвідомчої взаємодії. Науковці М. Болкун, О. Воробей, І. Гудим, Е. Данілавичюте, Ю. Заруденко, А. Колупаєва, О. Макарук, А. Мельник, В. Новосад, М. Порошенко, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, Л. Самойленко, О. Таранченко, О. Федоренко, Г. Ярова, М. Ярошук та ін. розкривають організаційні засади утворення та функціонування інклюзивно-ресурсних центрів, кадрове забезпечення, особливості надання послуг, тощо. Проведені дослідження не висчерпують усіх аспектів проблеми, яка потребує подальшого вивчення.

Мета статті – здійснити аналіз реалізації соціальної політики України щодо забезпечення державної підтримки розвитку та навчання дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування соціальної політики України в сфері підтримки розвитку та навчання дітей з особливими потребами започатковане в 2000-х роках із ратифікації міжнародних нормативно-правових документів, внесення змін у вітчизняне законодавство та створення певних

програм комплексної допомоги, реабілітації та інклюзивного навчання [3; 7]. Однак, відповідні дії держави в окреслений час ще не мали системного характеру, активна державна діяльність в напрямку підтримки розвитку і навчання дітей розпочалася лише кілька років тому. В цьому контексті варто виділити дві програми: запровадження системи раннього втручання та організацію підтримки і супроводу навчання дітей з особливими освітніми потребами – створення інклюзивно-ресурсних центрів, які є ключовими для вирішення зазначеної проблеми.

Програму раннього втручання розуміють як комплексну, міждисциплінарну, сімейно-центровану послугу, яка передбачає медичну, психологічну, соціальну, освітню складові і спрямована на раннє виявлення та профілактику порушень і покращення розвитку дітей, підвищення якості життя, супровід і підтримку сімей. Вона розрахована на дітей віком до трьох років одинадцяти місяців двадцяти дев'яти днів та їхні сім'ї. Надає послугу команда спеціалістів різного профілю (психологи, логопеди, фізичні терапевти, педіатри, соціальні працівники та ін.) центрів (відділень) раннього втручання [5].

На державному рівні робота над запровадженням цієї послуги розпочалася в кінці 2016 р. із затвердженням пілотного проекту «Створення системи надання послуг раннього втручання» для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя» (Розпорядження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 14 грудня 2016 р. № 948-р.), який мав реалізовуватися в Закарпатській, Львівській, Одеській та Харківській областях. Згодом до програми долучили Вінницьку, Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Кіровоградську та Луганську області; конкретизували завдання щодо вироблення єдиних критеріїв і стандартів надання послуги та акцентували на розвитку міжвідомчої взаємодії (Розпорядження КМУ від 22 травня 2019 р. № 350-р.). В 2019 р. національним координатором із впровадження системи раннього втручання визначено Міністерство соціальної політики України (Розпорядження КМУ від 16 січня 2019 р. № 12-р) та створено Національну раду з питань раннього втручання як тимчасовий консультативний орган для сприяння процесу формування та реалізації державної політики щодо запровадження цієї послуги (Постанова КМУ від 06 березня 2019 р. № 175), яка нині функціонує як постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України.

З метою приведення до єдиної форми надання послуги раннього втручання в 2021 р. були ухвалені «Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя» [5], що сприятиме формуванню національної комплексної системи раннього втручання. Методичні рекомендації розкривають загальні принципи організації, зміст та алгоритм надання послуги командою раннього втручання; окреслюють необхідні знання і вміння фахівців, зокрема володіння технологіями та інноваційними методами раннього втручання, механізмами міждисциплінарної командної роботи; здатністю оцінювати сімейне оточення дитини, потреби та ресурси сім'ї, здійснювати самоаналіз та аналіз ефективності практичної діяльності; визначають форми надання послуги, особливості складання та реалізації індивідуального сімейного плану раннього втручання та виходу із програми (програма переходу) та ін. [5].

Також в 2021 р. була схвалена «Концепція створення та розвитку системи раннього втручання», яка ставить вимогу законодавчого регулювання програми, забезпечення доступності до неї сімей з дітьми, що потребують такої підтримки та проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо змісту послуги та її актуальності [2].

На теперішній час, для подальшого розвитку раннього втручання, конкретизовано ряд завдань, які мають бути вирішені до 2026 року. Зокрема, необхідно розробити та затвердити порядок надання та специфікацію послуги, типові положення про центр раннього втручання (станом на 01 грудня 2021 р. проект положення проходить громадське обговорення); критерії діяльності надавачів послуги; шкал та тестів, порядку скринінгу для виявлення функціональних обмежень у дитини; методики моніторингу та оцінювання якості послуги; форми звітності. З метою своєчасного скерування потенційних клієнтів в установи раннього втручання необхідно визначити інституції в компетенції фахівців яких буде виявлення порушень розвитку (ризиків їх набуття) у дітей та за яким алгоритмом це буде відбуватися. Також, слід з'ясувати потреби населення в послугі та розробити регіональні плани розвитку системи раннього втручання. Вельми актуальною залишається професійна підготовка членів команди (за галузями знань), підвищення рівня відповідних компетентностей працівників, розробка програм підвищення кваліфікації, проведення аналізу кваліфікаційних характеристик фахівців, розроблення професійного стандарту «Фахівець з раннього втручання» [8].

В пілотних регіонах України (станом на 01 січня 2021 р.) вже функціонує 43 заклади раннього втручання [2], які були створені як юридичні особи – надавачі послуги або як відповідні підрозділи при установах охорони здоров'я, а також освіти і соціального захисту. Нині на державному рівні вивчається можливість утворення таких центрів на базі діючої мережі закладів із фінансовим забезпеченням з державного бюджету їхньої кадрової, інформаційної та технічної спроможності [8].

Таким чином, розроблення ефективних механізмів розвитку системи раннього втручання, виконання окреслених завдань і затвердження програми на національному рівні є пріоритетним напрямком соціальної політики на найближчі роки.

Система раннього втручання орієнтована на раннє виявлення потенційних клієнтів. Оцінивши активність, здібності, навички дитини, труднощі, які виникають у неї при виконанні певних дій, її функціональні можливості, стан здоров'я, вплив на них зовнішніх та особистісних факторів і, визначивши індивідуальні потреби дитини та її сім'ї, фахівці команди складають індивідуальний сімейний план раннього втручання. Цей план передбачає досягнення результатів в тих сферах, які відповідають інтересам та

функціональним можливостям дитини і реалізується в ході індивідуальних зустрічей із сім'ю як в звичних так і в нових для дитини локаціях. А на завершальному етапі надання цієї послуги застосовується програма переходу дитини до влаштування в заклад освіти або до отримання послуг за іншою програмою [5].

Участь сім'ї в програмі раннього втручання створює можливість ефективніше залучити дитину до системи соціальних взаємодій, розвиває її пізнавальну активність, мобільність, навички самообслуговування та ін., що сприятиме кращій адаптації до закладу дошкільної освіти.

Відтак, важливим соціальним аспектом інтеграції таких дітей є реалізація права на освіту. Засади інклюзивної освіти в Україні закладалися впродовж тривалого часу і ретельно описані дослідниками [6]. Концептуально новий підхід до інклюзивного навчання розпочався в 2017 р. з ряду важливих нормативно-правових та організаційних заходів. Було внесено зміни до Закону України «Про освіту», які закріпили право на освіту осіб з особливими освітніми потребами; до «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (з 01 січня 2022 р. набрав чинності «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», (Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957), який замінив зазначений); вперше виділено субвенцію з державного бюджету на інклюзивну освіту та ін. [7]. Початком для утворення інклюзивно-ресурсних центрів стала постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр», яка рекомендувала органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади утворити інклюзивно-ресурсні центри та обласні (міські для Києва та Севастополя) ресурсні центри підтримки з інклюзивної освіти реорганізувавши психолого-медико-педагогічні консультації впродовж двох місяців [9].

Інклюзивно-ресурсний центр – установа, діяльність якої покликана забезпечити права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та здійснення системного кваліфікованого супроводу таких осіб в процесі навчання [9]. Також, як служба підтримки зазначених центрів в методичних питаннях, підвищенні професійних компетентностей, кваліфікації та аналітичної роботи щодо аналізу професійного рівня спеціалістів, узагальнення досвіду роботи закладів освіти, охоплення навчанням дітей з особливими потребами, внесення пропозицій для вдосконалення нормативно-правової бази в питаннях інклюзії - при закладах післядипломної педагогічної освіти створюються ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти [1].

Фахівці інклюзивно-ресурсного центру проводять комплекс оцінку розвитку дитини та її рівня освітньої діяльності і на підставі результатів дослідження складають висновок, який стає основою для формування індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Окрім цього спеціалісти центру проводять заняття корекційно-розвиткового і психолого-педагогічного характеру та сприяють фахівцям закладів освіти в реалізації індивідуальної програми розвитку; підбирають доцільні для конкретної дитини форми та методи навчання, дбають про створення інклюзивного середовища та ін. [9].

Створення інклюзивних умов та професійний супровід навчання дітей з особливими потребами в закладах освіти сприяє формуванню у них не лише компенсаційних способів діяльності та розвитку саморегуляції, а й соціальній інтеграції, зростанню рівня самостійності, тощо.

На сьогоднішній день в Україні вже функціонує мережа інклюзивно-ресурсних центрів. Такі заклади утворюються відповідно до розроблених критеріїв з розрахунку на загальну кількість дітей. Для об'єднаних територіальних громад ця цифра становить не більш як 7 тис. дітей, для міст (районів міста) не більш як 12 тис. дітей. Також центри можуть утворювати філії та провадити діяльність через мобільний інклюзивно-ресурсний центр (спеціально обладнаний транспортний засіб) [9]. За інформацією, оприлюдненою на платформі «Україна. Інклюзія» станом на 01 грудня 2021 р. інклюзивно-ресурсних центрів є 662, сформовано 240682 висновки за результатами комплексної оцінки розвитку дітей; закладів освіти з інклюзивним навчанням – 7612 [10]. В порівнянні з минулорічними даними [4], дещо більше як за рік часу, кількість центрів зросла на 24 одиниці, було зроблено понад 85 тис. нових висновків, а закладів з інклюзивною формою навчання стало втричі більше. Зазначені показники продовжують зростати і це свідчить про затребуваність даних послуг.

Розглядаючи соціальну політику України в напрямі створення умов для розвитку та підтримки навчання дітей з особливими потребами можна стверджувати, що впродовж кількох останніх років було сформоване законодавче підґрунтя та виконано багато організаційних і технічних завдань. Цей процес ще не є довершеним, про що свідчать численні зміни до нещодавно прийнятих нормативно-правових документів; має місце недотримання строків здійснення заходів з впровадження раннього втручання чи вилучення завдань, які взагалі неможливо було виконати в зазначений час, так, як це сталося, наприклад, із стандартом надання послуги, згадка про необхідність розробки якого залишилася лише в Розпорядженні КМУ від 14 грудня 2016 р. № 948-р, яке втратило чинність 22 травня 2019 р., № 350-р.

Сподіваємося, що в майбутньому буде налагоджена міжвідомча взаємодія та узгоджений зміст послуг, які надаються системою раннього втручання (Міністерство соціальної політики) та інклюзивно-ресурсними центрами (Міністерством освіти та науки), адже їхня діяльність стосується дітей віком від 0 років (згідно із змінами внесеними Постановою КМУ від 21 липня 2021 р. № 765 до «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» усунуто вікові межі для отримання послуг інклюзивно-ресурсних центрів). Для областей, які не охоплені пілотним проектом раннього втручання це позитивне зрушення, адже сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами зможуть отримати фахову підтримку розвитку дитини якнайшвидше. Щодо населених

пунктів, в яких наявні дві програми, на даний час має місце певне дублювання функцій та перетин в змісті послуг, що надаються дітям раннього віку. Наприклад, одним з важливих завдань раннього втручання визначено підготовку дитини до переходу в заклади дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання [2]. Відтак, фахівцям, в процесі програми переходу дитини, рекомендується надавати консультації працівникам закладу дошкільної освіти та створити дієву команду раннього втручання для підтримки дитини в закладі, сприяти інклюзії дитини у вибраному закладі, тощо [5], що входить в компетенцію інклюзивно-ресурсних центрів. Щодо змісту послуг, то вони не є тотожними, раннє втручання сімейно-центроване, орієнтоване на загальний розвиток дитини та її активність в різних, відповідно до віку, життєвих ситуаціях, а робота інклюзивно-ресурсних центрів більш спеціалізована і зосереджена на особливих освітніх потребах та необхідній підтримці в освітньому процесі. Але обидві програми реалізують загальну мету – сприяння соціальній інтеграції дітей з вадами розвитку використовуючи при цьому спеціальні технології та методи проведення комплексної оцінки та корекційно-розвиткових, психолого-педагогічних послуг відповідно до специфіки діяльності установи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, провівши аналіз соціальної політики України в сфері підтримки розвитку і навчання дітей з особливими потребами можна констатувати, що державою закладене законодавче та організаційно-технічне підґрунтя для забезпечення права таких дітей на розвиток та задоволення освітніх потреб, яке продовжує вдосконалюватися. Створені мережі раннього втручання та інклюзивно-ресурсних центрів розвиваються і важливим завданням залишається охоплення послугою якомога ширшого кола потенційних клієнтів зазначених служб. Та найголовніше, на що потрібно звернути увагу у формуванні політики на сучасному етапі, на нашу думку, це створення механізмів підвищення професійної компетентності фахівців та якості послуг, що ними надаються.

Для подальшого вивчення проблеми доцільно з'ясувати ефективність діяльності служб раннього втручання та інклюзивно-ресурсних центрів шляхом проведення емпіричних досліджень, а також виявити проблеми та труднощі в професійній діяльності фахівців.

Література.

1. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : постанова КМУ від 22.08.2018 р. № 617 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
2. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання : затв. розпорядженням КМУ від 26.05.2021 р. № 517-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.11.2021).
3. Кропивницька М. Природа раннього втручання у сфері забезпечення прав дитини в контексті теорії та законодавства. *Юридичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 34-39.
4. Логвиненко В. М. Розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів в Україні як системної підтримки навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасний стан та перспективи розвитку освіти: теорія, практика, інновації*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. : [текст] за заг. редакцією Т. В. Бешок. Кременець, 2020. С. 150-154.
5. Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя : затв. наказом Мінсоцполітики України від 18.02.2021 № 92. URL : <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html> (дата звернення: 07.11.2021).
6. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
8. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання на період до 2026 року : розпорядження КМУ від 15.09.2021 р. № 1117-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1117-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
9. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017> (дата звернення: 01.12.2021).
10. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів: веб-сайт. URL: <http://ircenter.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2021).

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Resolution “Some issues of creating resource centers to support inclusive education and inclusive resource centers”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#Text> (Accessed 01.12.2021).
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Order “The concept of creating and developing a system of early intervention”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> (Accessed 16.11.2021).
3. Kroпивnytska, M. E. (2017), “The nature of early intervention in the field of children's rights in the context of theory and legislation”, *Yurydychnyj visnyk*, vol. 2, pp. 34-39.
4. Lohvynenko, V. M. (2020), “Development of a network of inclusive resource centers in Ukraine as a system of support for the education of children with special educational needs”, *Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku*

osvity: teoriia, praktyka, innovatsii, III Vseukrains'ka naukovo-praktychna onlajn-konferentsiia [Current state and prospects of education: theory, practice, innovation, III All-Ukrainian scientific-practical online conference], Kremenets, Ukraine, pp. 150-154.

5. Ministry of Social Policy of Ukraine (2021), Order “Guidelines for the implementation of the practice of providing early intervention services to ensure the development of the child, maintaining his health and life”, available at: <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html> (Accessed 07.11.2021).

6. Poroshenko, M. A. (Ed.) (2018), *Orhanizatsijno-metodychni zasady diial'nosti inkluzyvno-resursnykh tsentriv* [Organizational and methodological principles of inclusive resource centers], Kyiv, Ukraine.

7. Poroshenko, M. A. (2019), *Inkluzyvna osvita* [Inclusive education], TOV “Ahentstvo «Ukraina”, Kyiv, Ukraine.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Order “On approval of the action plan for the implementation of the Concept of creation and development of the early intervention system for the period up to 2026”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1117-2021-%D1%80#Text> (Accessed 01.12.2021).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution “On approval of the Regulations on the Inclusive Resource Center”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017> (Accessed 01.12.2021).

10. System for automation of inclusive resource centers: website. available at: <http://ircenter.gov.ua> (Accessed 01.12.2021).

Стаття надійшла до редакції 04.01.2022 р.